

ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТЕКСТУ
В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

Доповіді та коментарі

Валентин ГУСЄВ

*Національний університет
«Києво-Могилянська академія»*

**Методологічні проблеми інтерпретації
політичних творів Джона Локка у сучасній
англо-американській історіографії**

Пропонований матеріал може розглядатися як продовження нещодавно опублікованої статті, присвяченої проблемі інтерпретації ліберальної філософії Джона Локка та визначення її впливу на ідеологію Американської революції [1]. Там, серед іншого, йшлося про те, що під час дискусії про значення Локка для революційної думки Америки постало питання щодо автентичної інтерпретації його творчості. Адже, як зазначав Джером Гайлер, «багато різних «Локків» з'явилося у Сполучених Штатах із легкої руки недавніх і давніх американських істориків» [2, IX]. Політичну теорію Локка ідентифікували то з силами користолюбства та духом капіталізму, то намагалися побачити у ній протестантську етику або втілення Гоббсового гедонізму; її ототожнювали з утилітаризмом Бентама, або ж, навпаки, підкреслювали її виключно теїстичний характер. Однак наскільки все це відповідає власній філософії Локка? Як зазначали учасники дискусії, ретельніше дослідження творів Локка відкрило б: багато з того, що вважається «локкіанізмом», не може бути визнане за думки, що належали самому Локку. А тому нагальним виявилось питання про його власні погляди, про те, які значення він сам укладав у залишені ним тексти.

Це питання, однак, виявилось вкрай важливим не тільки для американської історіографії. На аналогічну проблему вказує і відомий англійський історик Джон Данн у передмові до своєї праці, присвяченої політичній думці філософа. «У портретній галереї історії, – зазначає він, – Локк є людиною, яка має багато облич. У дослідженнях професійних істориків і філософів ці обличчя все ще залишаються дискретними – настільки багато масок» [3, 5].

А тому найперше завдання таких досліджень полягає в адекватній ідентифікації думок самого Локка [4, IX].

Розв'язуючи сформульоване у такий спосіб завдання, як американські, так і англійські історики зіткнулися із серйозними методологічними проблемами. І можливо, найголовнішою серед них була проблема інтерпретації Локкових текстів: щоб зрозуміти Локка треба передусім навчитися його читати! Як зазначає щодо цього Майкл Зукерт, «питання герменевтики посідають тут таке важливе місце тому, що Локк спроможний щось промовляти нам лише за умов, що ми зрозуміємо, як його читати» [4, 3]. Хоча у випадку з Локком питання, на перший погляд, не видається занадто складним, адже його тексти доволі прозорі. З гумором зазначає у згадуваній вище праці Джон Данн, навіщо займатися археологічними розкопками там, де все, здавалося б, на поверхні [3, X]. Та й сам філософ доклав чимало зусиль для того, щоб читачі правильно зрозуміли його твори. Досить пригадати лише історію прижиттєвих публікацій його «Двох трактатів про врядування», у подробицях описану Пітером Ласлеттом у передмові до їх критичного видання, історію, яка засвідчує, наскільки ретельним був філософ у своїх зусиллях адекватно передати в опублікованих ним текстах зміст своїх думок [5]. Однак у випадку з Локком, переконані дослідники його творчості, не менш, ніж у будь-якому іншому історико-філософському дослідженні, методологічна рефлексія вкрай необхідна. Адже тексти, з якими мають справу історики, завжди вимагають деякого пояснення та інтерпретації.

У зв'язку з цим не можна не звернути увагу на той факт, що історико-філософські праці західних дослідників (принаймні ті, із якими доводилося мати справу і які, зокрема, присвячені творчості Локка) якраз відзначаються обов'язковою присутністю такої рефлексії. Значну частину цих праць, як правило, становлять міркування методологічного характеру. Саме навколо методологічних проблем часом точаться найгостріші дискусії, учасники яких прекрасно розуміють, що саме від методологічних підходів значною мірою залежать конкретні результати історичних розвідок.

Як уже зазначалося, серед багатьох методологічних проблем, що стали предметом таких дискусій, чи не найперше місце належить проблемі інтерпретації тексту. А точніше, проблемі *сніввідношення тексту й контексту*. Безумовно, текст – головне джерело історичного дослідження. Серед багатьох джерел, через які історикові дається минуле, у випадку з історією філософської або

політичної думки тексту належить ключова роль. Саме у тексті ми маємо шукати вираження думок філософа, формулювання його власної позиції. А тому цілком виправданою є вимога, що будь-які інтерпретації філософської творчості повинні мати передусім текстуальні підтвердження. Однак не можна не враховувати й той факт, що текст, як будь-яка знакова система, перебуває у досить складних зв'язках з означеною ним реальністю. Далеко не завжди він має безпосередньо семантичний характер, а розшифровка виражених ним значень інколи потребує досить складної методики. Часто-густо текст слугує не стільки засобом вираження думки автора, скільки (принаймні інколи) засобом приховування цієї думки. Приміром, такі відомі дослідники історії політичної думки, як Лео Страус і Макферсон, вважали, що Локку була властива езотерична манера письма, оскільки він змушений був пристосовуватися до аудиторії, зважати на панівні у суспільстві погляди [6, 270; 7, 206]. Звідси, як вважають дослідники, – використання теологічної риторики та теологічних аргументів, за якими приховувалися значно радикальніші погляди, що цілком відповідають сучасним політичним реаліям. З таким тлумаченням категорично не погоджується Дж. Данн, наполягаючи на тому, що теологічний аргумент власне й становить стрижень політичних і філософських думок Локка. Однак чи може аналіз самого тільки тексту дати відповідь на запитання, хто з них правий? Джон Данн наполягає, що завдання історика полягає лише у тому, щоб з'ясувати, дати звіт про те, що було сказано самим автором, а не вичитувати у його тексті політичну доктрину, неначе «написану невидимими чорнилами, що проступають лише тоді, коли їх потримати в інтелектуальному світлі двадцятого століття» [10, IX]. Однак якщо автор тексту щирий у своїх інтенціях і не мав наміру приховувати свої думки, далеко не завжди він висловлює їх до кінця. Багато що у його текстах буває пропущено або сказано мимохідь. Інколи найцікавішим буває саме те, що не сказано, про що автор промовчав. А коли це так, то яким чином історик має розшифровувати неказане або сказане лише у формі натяку. Чи можна це зробити, якщо не брати до уваги всі ті обставини, якими супроводжувалося написання тексту, що став предметом історичного вивчення.

Отже, щоб зрозуміти автора, самого тексту не досить. Треба взяти до уваги його наміри, цілі, інтенції. Треба взяти до уваги обставини, за яких цей текст був написаний. Одним словом, текст поза певним історичним (інтелектуальним і соціальним) контекс-

том адекватно зрозуміти неможливо. А тому проблема співвідношення тексту й контексту постає як центральна методологічна проблема у процесі історичного дослідження філософських і політичних творів минулого.

Враховуючи всі ці міркування, певна частина істориків прийшла до необхідності переглянути традиційне ставлення до класичних текстів, до тих «великих книг», серед яких і «*Два трактати про врядування*» Дж. Локка. Ставлення це полягало у тому, що такі книги бралися як *історично безтілесні* шедеври філософської думки, що містять у собі *універсальні* рекомендації для всіх часів і народів. Це, у свою чергу, породжувало небезпеку, з одного боку, *модернізації* філософських творів минулого, тобто вкладання у старі тексти та терміни сучасних значень, а з іншого, покладання на мислителів минулих епох відповідальності за наші проблеми. Прикладом, на думку цих істориків, і може слугувати інтерпретація політичної філософії Дж. Локка А. Страусом і К. Макферсоном, які покладали на філософа відповідальність за вади сучасного капіталізму, за утвердження у суспільстві духу користюлюбства та егоїзму.

Протестуючи проти абстрактного, позаісторичного підходу до філософських і політичних творів минулого, зокрема політичних трактатів Дж. Локка, провідні британські й американські історики другої половини ХХ ст. почали говорити про необхідність *контекстуального підходу* до їх текстуальної інтерпретації. Своєрідним центром, до якого тяжіли прибічники цього підходу, став Кембридж. Інколи навіть йдеться про *Кембриджську школу*, формування якої відбулося наприкінці 60-тих років. Власне, Кембриджська школа й виникла як своєрідна реакція на ті інтерпретації політичних творів Локка, які були запропоновані Страусом і Макферсоном. До найбільш відомих істориків, які поділяли цей підхід і яких можна віднести до Кембриджської школи, були вже згадувані Пітер Ласлетт і Джон Данн, а також такі відомі англійські й американські історики, як Квієнтін Скіннер, Поукок, Річард Ашкрафт, Джеймс Туллі, Дункан Форбес, Джон Уолес. Одним із перших, хто заявив про особливості нового підходу, був саме Пітер Ласлетт: йому належить найрадикальніша спроба історичного прочитання Локка [5]. Повною мірою новий підхід було реалізовано також у працях Джона Данна. Особливого значення набула його невелика за обсягом, але впливова праця, присвячена політиці Локка в Англії й Америці XVIII ст. [8]. Дослідження Данна, у свою чергу, мали

«наступників» і були підсилені розвідками Річарда Ашкрафта, Джеймса Туллі та ін. [9]. Одним із представників нового підходу був також Поукок, предметом дослідження якого була історія політичної думки від античності до наших днів [10]. Однак справжнім ідейним центром нової «школи», її теоретиком став Квієнтін Скіннер. Разом із Поукоком він зробив спробу визначити теоретичний базис і методологічні імплікації заявленого цією школою підходу. Найбільший вплив мала праця Скінера «Значення й розуміння в історії ідей» (1969), яка стала своєрідним маніфестом Кембриджського «історіографізму» [11].

Застосовуючи розвинутий Данном, Поукоком і розроблений у низці статей Квієнтіна Скінера історичний підхід до інтерпретації класичних текстів, представники Кембриджської школи висунули фундаментальне заперечення антиісторичному, як вони вважали, характеру прочитання класичних творів минулого. Натомість вони запропонували «істинний», «правдивий» метод, що дає засоби трактування феноменів політичної і назагал філософської думки як виключно *історичних* феноменів.

Понад усе вони ставили історичну точність, яку вбачали в адекватному розкритті власних думок автора, тих значень, які він сам вкладав у написаний ним текст, його власного розуміння цього тексту. Однак зробити це, доводили вони, неможливо, абстрагуючись від контекстуальних відношень, без залучення до аналізу тексту великого масиву та інших документів і свідочств (щоденників, листів, спогадів, політичних памфлетів, газетних публікацій тощо).

Обґрунтування цього підходу, як уже зазначалося, було здійснено у низці статей Квієнтіна Скінера, який звинуватив Страуса та інших дослідників у філософськи плутаному та емпірично неадекватному способі інтерпретації текстів минулого. У своїх статтях він розгортає полеміку проти всієї попередньої практики такої інтерпретації. Свій власний підхід він позиціонує між двома крайнощами, що були властиві, на його думку, попередній традиції і яких він сам хотів би уникнути. Це – *текстизм* і *соціальний контекстизм*. Суть цих крайніх підходів полягає у тому, що текстизм виходить з автономії тексту як єдиного ключа до його розуміння, а соціальний контекстизм наполягає на соціальному контексті, яким визначаються всі його значення. Кожен із цих підходів обтяжений своїми міфами, які приводять до певних помилок. Головна ж помилка, на думку Скінера, полягає у неправильному розумінні співвідношення тексту й контексту.

Типові помилки, які трапляються при цьому, Скіннер називає «міфологіями». З-поміж них особливу увагу він приділяє «міфологіям», або міфам, властивим текстизму. Це міфи *Доктрини й Когерентності*. Якщо коротко, то суть їх у тому, що «текстисти» підходять до свого матеріалу з певними очікуваннями, моделями, невідомо застосовуваними парадигмами. Скажімо, вони досліджують історичні тексти задля знаходження у них позачасових елементів, вічної мудрості. Налаштовані на пошук таких позачасових елементів історики опиняються у полоні міфу Доктрини. Тобто, згідно з їхніми уявленнями, мислителі, що репрезентують вічні істини, повинні мати доктрини щодо всіх, визначених природою предмета тем. Якщо інтерпретатор таких доктрин не знаходить, він або перетворює на такі доктрини випадкові натяки, знайдені у тексті, або вбачає у цьому підстави для звинувачень автора у непослідовності. Другий міф – міф Когерентності, згідно з яким класичний текст, який репрезентує вічну істину, повинен характеризуватися послідовністю, взаємоузгодженістю та взаємозв'язком його окремих частин. Коли стикаються з протилежним, то вдаються до реконструкції тексту задля подолання всіх непослідовностей і нестыковок, тобто асистують автору, перетворюючи його вчення на завершену, когерентну і врешті закриту (чого у автора, можливо, й немає) систему. Виникає закономірне запитання: ми маємо тут справу з реконструкцією тексту чи з цілком новою його конструкцією? Головне ж полягає у тому, що історія, написана під егідою міфу Когерентності, перетворюється на історію не ідей як таких, а абстракцій (на історію того, чого насправді не було і чого жоден із реальних мислителів ніколи не досягав).

На цю ваду в інтерпретації текстів звертає увагу і Поукок, який пише про поширену тенденцію перетворювати мислителів минулого на філософів, тобто надавати їхнім думкам вищого статусу раціональної когерентності порівняно з тим, який у них фактично був, піднімати їхню думку до вищого рівня загальності й абстрактності. Однак, на думку Поукока, *філософське пояснення* того, як ідеї у системі співвідносяться одна з одною, треба відрізнити від *історичного пояснення* того, що автор хотів сказати, чому він хотів це сказати або вибрав саме *такий спосіб* це сказати. Філософське та історичне пояснення відповідають на різні запитання і виходять із різних процедур.

На думку прибічників Кембриджської школи, змішування цих двох типів пояснення (назагал: філософії та історії) було серйоз-

ною вадою всієї попередньої практики інтерпретації класичних текстів. Це не означає, що кембриджські «історіографісти» взагалі виступають проти філософії. Навпаки, філософія дуже потрібна історикам, однак вони потребують філософського аналізу, коли йдеться *про* їхню справу, а не *в* самій цій справі [4, 69]. Можна навіть сказати, що вони цілком свідомо спираються у своїй методології на певну філософську традицію, а саме, на традицію, розвинуту в межах англо-американської *аналітичної філософії*. На думку Поукока, саме аналітична філософія розпочала звільнення історії від філософії, стала опертям історії у її прагненні мати власний метод.

Що ж до Скіннера, то він у своєму аналізі безпосередньо спирався на праці Джона Остіна [17], зокрема на його тезу щодо перформативної (здійснювальної) якості мови. Головним пунктом цього аналізу було розрізнення *значення* (meaning) і *розуміння* (understanding), або той факт, що вони не є строго корелятивними термінами. Необхідність такого розрізнення ґрунтується на тому, що «схоплення» значення слів або синтаксису речення ще не забезпечує його розуміння, адже таке розуміння залежить від широкого розмаїття контекстуального оточення, середовища, в якому це речення здійснюється. Фокусуючись лише на тому, що було сказано (в Остіна це – locution, зворот мови, ідіома; у Скіннера – текст), ми не можемо зрозуміти його. Сам по собі текст не забезпечує такого розуміння. Специфічна теорія інтерпретації, яку пропонує Скіннер, і виникає з відповіді на запитання: що робить можливим таке розуміння?

Він доводить, що будь-яка інтенція автора бути зрозумілим певною аудиторією, повинна завжди бути *соціально конвенційною*. Саме певні соціальні конвенції визначають те, що за певних умов може бути сказане, і отже, встановлюють межі того, наскільки інтенція щось сказати стає можливою. Розглядаючи будь-який текст як певний *акт комунікації*, Скіннер ставить саму можливість цього акту у залежність від того, наскільки автор та його аудиторія поділяють установлені в певному суспільстві лінгвістичні конвенції. Адекватна і, головне, історично точна інтерпретація тексту, таким чином, виявляється невіддільною від розуміння історичного контексту цих конвенцій, у межах яких має відбутися комунікація. І якщо ми маємо знання конвенцій, які превалюють у даному місці і у даний час, ми маємо можливість знати наперед, що може, а що не може бути сказано за цих обставин. У цьому, за Скіннером,

і полягає суть належної для історії ідей методології («appropriate methodology»).

Скіннерові принципи інтерпретації, які встановлюють присутню конвенційність мовних актів, і отже, можливість розуміння якогось тексту лише на основі лінгвістичних конвенцій, що оточують його, переводять, таким чином, нашу увагу з тексту як такого на контекст, або точніше, на їх певне співвідношення. Проте найголовніше запитання, що відразу постає при цьому, стосується характеру того контексту, у відношенні до якого стає можливою належна інтерпретація тексту. У відповідь на нього необхідно сказати, що важливою особливістю запропонованого Кембриджськими істориками методу стало те, що Пітер Майєрз назвав *«інтерпретаційним локалізмом»* [13, 19]. Інакше кажучи, орієнтація на досить унікальні історико-лінгвістичні контексти, у межах яких здійснюється інтерпретація. Прагнучи досягти максимально можливої історичної точності, прибічники Кембриджської школи пропонують досить вузьку контекстуалізацію текстів, або ж розгляд їхніх значень у межах досить локальних історичних контекстів. Результатом такого погляду стало прив'язування цих текстів до специфічних темпоральних умов, подій, проблем, що могли породити їх, і заперечення їхнього більш глибокого філософського або культурного значення. Будь-які спроби здійснити інтерпретацію у межах ширшого контексту, перейти від контексту специфічного і швидкоплинного до універсального й тривалого вони вважають присутньо помилковими. І помилковими на тій підставі, що ширшого контексту просто бути не може. Скіннер, приміром, наполягає, що кожне твердження є завжди втіленням особливого наміру в особливій ситуації, адресоване розв'язанню особливої проблеми, а, отже, настільки специфічне для його ситуації, що треба бути наївним, аби намагатися вийти за ці межі. І це стосується не тільки історії політичних думок, а й історії філософії взагалі, адже, на думку Скіннера, «у філософії немає сталих, вічних проблем, а є лише індивідуальні відповіді на індивідуальні запитання, із такою кількістю різних відповідей, скільки існує різних запитань, а запитань цих існує стільки, скільки тих, хто запитує» [11, 50].

Саме з таким розумінням природи історичного контексту пов'язане принципове для Кембриджського «історіографізму» заперечення наявності у текстах позачасових елементів, які відображають сталі, вічні інтереси. А це означає, що інтерпретатор, який не має права виходити за межі вузького історичного контексту,

не повинен шукати у класичних авторів відповіді на запитання, що є актуальними за інших історичних умов, у тому числі й для нас. Класичні тексти не можуть стосуватися наших запитань і відповідей, яких ми шукаємо. Ми маємо самі ці відповіді віднаходити. Що ж до мислителів минулого, то вони нічим не можуть нам зарадити або чогось нас навчити.

Які ж конкретні наслідки мала реалізація нового історичного підходу для інтерпретації класичних творів, зокрема, політичних трактатів Дж. Локка? Одним із таких наслідків став здійснений у працях П. Ласлетта, Дж. Данна, Р. Ашкрафта перегляд поширеної думки про значний вплив політичних ідей Локка на революційні події як у самій Англії, так і у інших країнах (Франції й, особливо, Америці), а також звуження тих історичних рамок, у межах яких можна говорити про якість значення політичної теорії Локка. Дослідники творчості англійського філософа відкинули також думку про те, що непослідовності й суперечності, що мали місце у його творах, стосуються лише способу вираження його думок, а не самих цих думок. Натомість вони запропонували трактування текстологічних суперечностей, як реальних, і поставили під сумнів на цій підставі когерентність його вчення. Одним із наслідків цього стало протиставлення політичної теорії Локка його філософії (гносеології, метафізиці, етиці), а також відмова розглядати політичні трактати Локка як твори з політичної філософії. На думку Ласлетта, «*Два Трактати*» й «*Дослід про людське розуміння*» – це зовсім різні книги, між якими немає ніякого зв'язку [5, 86]. Відтак автор цих трактатів має розглядатися не як філософ, а як політичний мислитель, що розв'язує не загальнофілософські, а цілком конкретні політичні проблеми, пов'язані з цілком конкретною політичною боротьбою, що точилася між партією вігів і прокатолицьки налаштованою королівською владою. І, нарешті, або як наслідок цього, властива для нового історичного прочитання творчості Локка спроба заперечити універсальний характер сформульованих ним принципів, а отже, і якість значення цих принципів для сучасності. На думку Дж. Данна, на сьогодні таке значення зберігає хіба що «*Лист про толерантність*» Локка, тоді як інші його політичні твори повинні розглядатися як суто історичні явища [3, X]. Цілком у відповідності зі сформульованою вище вимогою ставитися до політичних думок минулого як виключно *історичних* феноменів.

Не дивно, що реакція на такий радикальний перегляд творчості одного з провідних британських мислителів минулого не забарила-

ся. Не тільки отримані Кембриджськими «історіографістами» конкретні результати, а й методологічні принципи, на основі яких вони були досягнуті, стали предметом критики з боку таких дослідників, як Рут Грант, Джером Гайлер, Пітер Майерз, Майкл Зукерт [14; 2; 13; 4]. Не відкидаючи назагал контекстуального підходу, вони, однак, спробували з'ясувати породжені ним проблеми, а головне, знайти порозуміння з традиційною практикою, яка піддавалася критиці. Віддаючи належне досягненням Кембриджських «історіографів», Дж. Гайлер, зокрема зазначав, що «ті дослідники, які прагнуть інтерпретувати політичну думку минулого через посередництво історичного контексту, зробили велику послугу дослідницькій справі» [2, 35]. Адже такий підхід, переконаний він, здатен дати глибше проникнення у думки мислителів минулих століть, оскільки реалізує настанову всебічного підходу до завдань інтерпретації. Однак, як справедливо зазначає М. Зукерт, протиставлення тексту й контексту, «текстизму» і «контекстизму», на якому будували свою критику «історіографісти», насправді є голою схемою, якій не відповідає жодний реальний історик філософії. Насправді не було таких, які вважали, що лише сам по собі текст (текст і тільки текст) є достатнім об'єктом дослідження. Скіннер будує антиномію там, де її насправді немає. Той-таки Лео Страус, якого було звинувачено у нехтуванні контекстуальним підходом, у своїй праці, присвяченій Мак'явеллі, використовує різноманітний контекстуальний матеріал [4, 60]. З іншого боку, намагання здійснити інтерпретацію тексту (розкрити властиві йому значення) через установалення певного контексту містить у собі небезпеку гипостазування цього контексту. Апеляція до контексту може виявитися оманливою, адже не існує певного контексту. Практика застосування розробленої Скіннером методології, праці самого Скіннера і його однодумця Поукока показали, що, трактуючи один і той самий предмет (політичні твори Мак'явеллі), вони виходили з різних контекстів, інколи досить штучних [4, 78].

Що ж до практики застосування контекстуального підходу до творів Локка, то вона наочно продемонструвала, що існує велика кількість контекстуальних настанов, у межах яких можуть бути розглянуті його праці. Дж. Гайлер дає доволі довгий, хоча й неповний перелік контекстуальних досліджень, присвячених творчості Локка, які з'явилися останнім часом [2, 29]. При цьому він посилається на Дж. Данна, який у зв'язку з цим був змушений визнати, що кількість таких настанов може бути настільки великою, що

зникає будь-яка можливість з'ясувати значення Локкового інтелектуального життя у повному обсязі.

Практика застосування «вузького контекстуалізму» виявила ще одну, надзвичайно важливу проблему: можливість існування на основі цієї методології самої історичної науки. П. Майерз, зокрема звертає увагу на те, що властива для Кембриджського «історіографізму» заборона будь-якої генералізації робить сумнівною здатність історика або інтерпретатора протистояти спокусі поставити конвенції власного історичного середовища над іншими. Якщо всі думки особливі, зрозумілі лише у межах унікального історично-лінгвістичного контексту, тоді й принципи, якими керується інтерпретатор, також є особливими і мислимими лише локально. Однак чи не унеможлиблює це будь-яку інтерпретаційну діяльність? І як, зокрема, за таких умов можлива безстороння інтерпретація стародавніх та іноземних текстів? [13, 18]

Застосування контекстуального підходу, отже, порушило надзвичайно важливе питання щодо принципової можливості *виходу за межі певного історичного контексту* тих лінгвістичних конвенцій, або парадигм, які утворюють його. Адаже заперечення такої можливості ставить під сумнів не тільки інтерпретаційну діяльність, а й можливість філософської творчості як такої. Як можна було б пояснити інноваційний характер філософської й політичної думки, здатність видатних мислителів здійснювати трансценденцію, відкривати нові горизонти, якщо б вони не мали здатності до генералізації своїх думок? А це, у свою чергу, передбачає наявність у створюваних ними текстах позачасових (власне філософських) елементів.

Критики нової «історичної» методології висловлюють незгоду з тим, що припущення про наявність таких елементів автоматично означає ігнорування контексту. У своїх запереченнях вони виходять з того, що сам по собі факт, що якась думка повинна стати предметом комунікації у деякому контексті, нічого не говорить про характер або зміст цієї думки. Конвенції не керують тим, *якою* може бути ця думка, вони навіть не керують тим, *що* може бути сказано. Найбільше, що вони визначають, так це спосіб, у який думка може бути *виражена* для певної аудиторії [4, 72].

Серйозною вадою «історичного» підходу може вважатися також те, що захоплені лінгвістичними парадигмами і соціальними інтенціями Кембриджські «історіографісти» фокусують свою інтерпретативну увагу геть від тексту, від його структури й ціліс-

ності. Як зазначає М. Зукерт, вони «індиферентні до структури праць, які вивчають» [4, 76]. Зокрема, у своєму критичному аналізі методології, розробленої Скіннером, він звертає увагу на те, що текст розглядається тут лише під кутом зору найпростіших його елементів – одиниць значення – речень. Намагаючись віднайти контекст окремих висловлювань, Скіннер не визнає, що найпершим і найголовнішим контекстом для них є інші висловлювання структурованого і організованого автором тексту. Але ж автор не спілкується з нами просто за допомогою низки висловлювань. Свою думку або своє бачення предмету цієї думки автор може передати нам, своїм читачам, лише у формі взаємопов'язаних висловлювань, тексту як цілого. Отже, сам текст як таке ціле повинен розглядатися як певний контекст для окремих висловлювань автора. Хоча, з іншого боку, й усі інші документи, слова й учинки автора, які утворюють історичний контекст для інтерпретації створених ним текстів, також можуть розглядатися як один великий текст. Якісь протиставлення тут завжди умовні.

Надзвичайно важливим контекстом для інтерпретації політичних творів Локка, на думку таких дослідників, як Р. Грант та Дж. Гайлер, мають слугувати інші його твори. «Повний корпус Локкових праць, – наполягає Гайлер, – утворює важливий контекст, через який ми можемо збагнути те, що він мав на думці» [2, 33]. Проте оголосивши когерентність Локкового вчення міфом, протиставивши його політичні й філософські праці, відокремивши політику від етики, антропології, метафізики й гносеології, інтерпретатори його творчості позбавляють себе такої можливості. Поза цим контекстом навряд чи можна встановити точне значення такого явища, як «локкіанізм». Під одним широким філософським дахом, вважає Гайлер, Локк об'єднав певні історіографічні традиції, економічні знахідки, релігійні настанови. Нехтування якоюсь частиною цілого неодмінно обертається втратою багатства й повноти, завершеності інтелектуальної структури Локкового вчення. У зв'язку з цим правильно буде припустити, що моральні принципи або теорія людської природи, сформульовані в одних працях, мають пряме відношення до сформульованих ним політичних принципів в інших [2, 33]. Характеризуючи вчення Локка як одне інтегроване ціле, а не як набір незв'язаних доктрин, дослідник пропонує розглядати і політичну теорію як елемент його філософської системи.

Співзвучною до цих заяв є і рішуча налаштованість П. Майєрза розглядати Локкову політичну думку в контексті більш широкого

філософського дискурсу, тобто подивитися на нього як на політичного філософа. Така налаштованість, на перший погляд, є прямою суперечністю настановам нового історичного методу, проголошеного Кембриджськими «історіографістами», адже передбачає здійснення таких процедур, які ними якраз заперечувалися (установлення вищого рівня когерентності, генералізація думок, орієнтація на позачасові елементи, і отже, відволікання від певного історичного контексту). Однак насправді такої суперечності немає. Обидва підходи в інтенції є історичними. Мета обох – розкрити саморозуміння автора, й обидва відкидають як крайній контекстуальний редукціонізм, так і текстуальний абстракціонізм. Відмінність лише у тому, яким має бути той історичний контекст, у межах якого політичні твори англійського філософа можуть бути адекватно зрозумілими. П. Майерз, приєднуючись до прибічників Страусового підходу, доводить, що відмінність цього підходу полягає власне у тому, що він визнає можливість, принаймні, для деяких політичних текстів виходити за межі свого безпосереднього оточення і мати справді філософське значення [13, 16].

Імплікації цього підходу не у тому, щоб відкидати необхідність інтерпретації тексту в межах його локального історичного контексту, але тільки у припущенні, що найбільш глибокі тексти на додаток до їхнього локального й безпосереднього значення можуть мати значення досить широке, можливо, для всього людства. Отже, йдеться не про заперечення контекстуального підходу як такого, а лише про можливість ширшої контекстуалізації Локкової думки. Це не означає, що орієнтація на специфічну, більш вузьку контекстуалізацію, пропонована прибічниками Кембриджської школи, оголошується фальшивою, неістинною. Навпаки, вона, переконаний П. Майерз, дуже часто необхідна для повного розуміння Локка. Але сама по собі вона неповна [13, 16].

Висновок, яким можна завершити цей огляд, досить оптимістичний: суперечки між представниками різних методологічних підходів, що виявилися в процесі аналізу філософської творчості Дж. Локка та інтерпретації його політичних творів, насправді не настільки глибокі, щоб завадити мирному співіснуванню, а то і співпраці різних історичних та філософських шкіл.

1. Гусєв В. Ліберальна філософія Джона Локка і американська революція // Наукові записки НаУКМА. – К., 2004. – Т. 25: Філософія і релігієзнавство.
2. Huyler Jerome. Locke in America. The Moral Philosophy of the Founding Era. – University Press of Kansas, 1995.

3. *Dunn John*. The Political thought of John Locke. An historical account of the argument of the "Two treatises of Government". – Cambridge University Press, 1969.
4. *Zuckert Michael P.* Launching Liberalism. On Lockean political Philosophy. – University Press of Kansas, 2002.
5. *Laslett Peter*. Introduction // Locke John. Two Treaties of Government: A Critical Edition / Ed. Peter Laslett. – Cambridge University Press, 1967.
6. *Macpherson C. B.* The Political theory of Possessive Individualism. – Oxford University Press, 1962.
7. *Strauss Leo*. Natural Right and History. – Chicago University Press, 1953.
8. *Dunn John*. The Politics of Locke in England and America in the Eighteenth Century // John Locke: Problems and Perspectives / Ed. J. W. Yolton. – Cambridge, 1969.
9. *Asbcraft Richard*. Revolution Politics & Locke's Two Treaties of Government. – Princeton University Press, 1986; *Tully James*. An Approach to Political Philosophy: Locke in contexts. – Cambridge University Press, 1993.
10. *Pocock J. G. A.* The History of Political Thought: A Methodological Enquiry // Philosophy, Politics, and Society. – Series II / Ed. P. Laslett and W.G. Runciman. – Oxford: Clarendon Press, 1962; *Pocock J. G. A.* The Machiavellian Moment. – Princeton University Press, 1975.
11. *Skinner Quentin*. Meaning and Understanding in the History of Ideas // History and Theory. – 1969. – № 8.
12. *Austin John L.* How to Do Things with Words. – Harvard University Press, 1975.
13. *Myers Peter C.* Our Only Star and Compass. Locke and the Struggle for Political Rationality. – Rowman & Littlefield Publishers, Inc. – London, Boulder, New York, Oxford, 1998.
14. *Grant Ruth W.* John Locke's Liberalism. – The University of Chicago Press, 1987.

Вадим МЕНЖУЛІН

Національний університет

«Києво-Могилянська академія»

Нові пригоди архетипів: спадщина Карла Юнга в інтерпретаціях українських дисертантів-філософів

У монографії, що вийшла декілька років тому, ми намагалися виявити основні етапи та тенденції у вітчизняній рецепції спадщини відомого швейцарського мислителя К.-Г. Юнга (1875–1961) [1]. Однак майже поза увагою залишився такий цікавий сегмент українського осмислення Юнга, як тексти «на правах рукопису». Перегляд тем дисертаційних досліджень, що були захищені в Україні впродовж останніх років (зокрема й після виходу монографії),